

بررسی مشکلات آموزشی درس ادبیات فارسی و دستور زبان فارسی در دوره متوسطه اول و دوم و رسیدن به راهکارهای مناسب جهت رفع این مشکلات

دکتر محمد یاسین دادکانی*

علیرضا کمان باز**

چکیده

درس ادبیات فارسی و دستور فارسی یکی از مهم‌ترین دروس دانش‌آموزان در طی دوران تحصیل آنها می‌باشد. درس ادبیات برای بعضی از دانش‌آموزان به دلیل داشتن لغاتی فراتر از دانش آنها و معانی پیچیده و اشعاری که درک آنها در بعضی موارد سخت و دست نیافتنی برای آنهاست و درس دستور زبان فارسی به علت سختی دستور و فرار بودن قواعد دستور فارسی از محبوبیت کمی برخوردار است. من در این کار پژوهشی روش‌هایی را برای علاقه‌مند سازی دانش‌آموزان به این درس شیرین و پر محتوا بررسی می‌کنم و راهبرد آنها را مورد بحث قرار می‌دهم. از آنجا که می‌دانید در رویکردهای جدید تعلیم و تربیت عرضه اطلاعات کافی نیست. بلکه روش تدریس دوسویه از اهمیت ویژه برخوردار است. نقش اصلی بر عهده دانش‌آموزان گذاشته می‌شود که با مشارکت مستقیم خود به فرآیند یادگیری شکل می‌دهند و شیوه‌های تفکر کردن را تمرین می‌کنند. که این عمل به صورت‌های مختلفی که در این پژوهش شرح داده شده است میسر می‌گردد. در نتیجه این عمل اقدام پژوهی، بسیاری از مشکلات و موانع پیشرفتی و علل بی‌انگیزگی دانش‌آموزان در درس ادبیات فارسی را شناسایی و به بهبود آنها می‌پردازم.

کلمات کلیدی: ادبیات فارسی، دستور فارسی، آموزش، متوسطه اول و دوم.

m.y.dadkani@yahoo.com

kamanbaza@yahoo.com

تاریخ پذیرش: ۹۷/۰۵/۰۷

*استاد دانشگاه فرهنگیان زاهدان

**دانشجوی دانشگاه فرهنگیان زاهدان

تاریخ دریافت: ۹۷/۰۳/۰۱

مقدمه

مهمترین شاکلهی هویت فرهنگی ما ایرانیان زبان و ادبیات فارسی است که با پیشینه هزار و چند صد ساله اش میراث معنوی همهی اقوام ایرانی در این سرزمین کهن به شمار می‌رود در سطح سیاسی و بین‌المللی هم، این ادبیات ماست که هویت ما را به طور مستمر در سطح وسیع محفوظ داشته است. اهمیت ادبیات فارسی قولی است که همگی برآند و اهدافی که برای درس ادبیات بر شمرده‌اند نیز گویای همین مطلب است (تاکی، ۱۳۸۵: ۵۵) و بدیهی است که به آموزش ادبیات به دانش‌آموزان باید توجه بیشتری کرد زیرا «ادبیات مجموعه‌ی تظاهرات هنری هر قوم است که در قالب کلام ریخته شده باشد (ثروت، ۱۳۷۵: ۵)» «درونمایه‌ی ادبیات، اندیشه و احساسات و عواطف انسانی است و به خوبی می‌توان دریافت که ادبیات از این نظر نزدیکترین هنر به اندیشه‌ی انسان است» (خمارلو، ۱۳۶۲: ۶۴). کارکرد ادبیات در زندگی اجتماعی نیز بسیار زیاد است که در تاریخ ایران دوره‌ی مشروطه مثال‌زدنی است. سهم ادبیات را در خیزش مشروطیت می‌توان در آثار دهخدا، اشرف‌الدین گیلانی، عارف، میرزاده عشقی و ... ملاحظه کرد (یاحقی، ۱۳۸۶: ۳۳).

درس زبان فارسی که به عنوان درس کسب مهارت‌های زبانی در برنامه درسی دانش‌آموزان گنجانده شده است، دارای مطالب و محتوای زیاد نگارشی، دستوری و آموزشی و ... است که از نظر نگارنده یکسری نارسایی‌هایی دارد از جمله: حجم زیاد آن، دستور زبان سنتی و موارد تجویزی از جمله در قسمت بیاموزیم که واقعیت‌های موجود در زبان فارسی را نهی می‌کنند و ... علاوه بر این‌ها که مربوط به مطالب خود کتاب می‌باشد، بیشتر دبیران تحصیلات لازم و آشنایی کامل با آموزش زبان شناسی به صورت پیشرفته را ندارند که به نارسا بودن کتاب می‌افزاید و هم چنین بیشتر آموزش‌های کتاب در زندگی روزمره کاربردی نیستند و این یکی از مغایرت‌های کلی کتاب با اهداف آموزش و پرورش است، چنانکه در متن اصلی به آن اشاره شده است. حال با وجود همه این‌ها باید در هر چه کاربردی تر کردن آن در زندگی کوشید.

باید به این نکته اذعان کرد که دانش‌آموزان برای آموزش و یادگیری سایر علوم و پیشرفت بهتر در آن‌ها، نیازمند آگاهی کامل و همه‌جانبه از درس ادبیات فارسی هستند که میزان عشق و علاقه آن‌ها به این کتاب درسی می‌تواند در این زمینه یک نقش مهم و حیاتی درآینده‌ی آن‌ها ایفا نماید

و ذکر این نکته ضروری است که بدون سلاح و ابزار ادبیات نمی‌توان به مرزهای بیانت‌های دانش دست یافت. از زاویه‌ی دیگر ضعف کلی در ادبیات فارسی می‌تواند تاثیر زیادی بر عدم فراگیری سایر دروس و همچنین انتقال درست اندوخته‌های دانش‌آموزان هنگام ارزشیابی داشته باشد. بنابراین نقش و جایگاه برجسته‌ی ادبیات فارسی در دوره‌ی متوسطه می‌تواند در این زمینه به روشنی دیده شود.

بیان مسئله

آموزش و پرورش، به عنوان یک نظام، دارای اجزا و عناصر متفاوتی است؛ از جمله: کتاب، معلم و دانش‌آموز هر یک از این عناصر در نظام آموزشی جایگاه ویژه‌ای دارند و برای رسیدن به اهداف اصلی، نظام آموزش و پرورش را یاری می‌کنند. از جمله اجزای اساسی و مهم این نظام، دانش‌آموز و نگرش و علاقه و همچنین میزان توانایی و ضعفهایی است که در او وجود دارد که باید به آن توجه گردد. با توجه به این که اینجانب به عنوان دبیر درس ادبیات فارسی به مدت یک سال است که در شهرستان زهک خدمت می‌کنم در اغلب موارد مشاهده کردم که دانش‌آموزان در درس ادبیات و دستور زبان فارسی متوسطه اول و دوم با مشکلاتی مواجه هستند که دامنه‌ی این مشکلات به سال‌های بالاتر کشیده می‌شود و مشاهده می‌شود که دانش‌آموزان به سبب ضعف در درس ادبیات توانایی ادامه‌ی تحصیل در رشته‌ی ادبیات و علوم انسانی را ندارند و برخلاف میل باطنی خود در رشته‌های کارودانش و علوم تجربی به ادامه‌ی تحصیل می‌پردازند که ممکن است به سبب عدم علاقه با ناکامی‌هایی مواجه شوند. همچنین تعدادی از دانش‌آموزان به علت ضعیف بودن درس ادبیات، در بیان مطالب و اندوخته‌های خود در سایر دروس ضعیف می‌باشند و نمی‌توانند آن‌ها را به درستی بنویسند و یا بیان نمایند. به همین علت اینجانب موضوع اقدام پژوهی خودم را به بررسی مشکلات آموزشی در درس ادبیات اختصاص دادم.

اهداف پژوهش

۱- بهبود بخشیدن و علاقمند ساختن دانش‌آموزان به درس ادبیات.

- ۲- از بین بردن اضطراب دانش آموزان نسبت به درس ادبیات.
 ۳- جذاب و شیرین کردن درس ادبیات برای دانش آموزان.

منظور از افت تحصیلی چیست؟

افت تحصیلی کاهش نسبی فعالیت درسی و مطالعه یک دانش آموز در یک دوره نسبی در مقایسه با دوره نسبی قبل از آن می‌باشد. (سیف، ۱۳۹۲:۶۱۴) مثلاً کسی که طی سه ماه نمرات در حد ۱۵ داشته اما در دو هفته اخیر در تمامی یا تعدادی از دروس نمرات حدود ۱۲ کسب کرده، می‌گوییم در حال حاضر نسبت به سه ماه پیش افت تحصیلی دارد. منظور از آوردن کلمه نسبی این است که افت تحصیلی تن‌ها شامل دانش آموزان ضعیف نبوده حتی کسی که چند ماه پیش نمرات حدود ۱۸ داشته اگر در حال حاضر نمرات حدود ۱۶ کسب می‌کند، دو نمره نسبت به دوره قبل افت دارد.

عوامل موثر بر افت تحصیلی

۱- عوامل مربوط به خود دانش آموز ۲- عوامل فیزیولوژیکی و جسمی مانند ضعف بینایی و شنوایی و غیره ۳- عوامل ذهنی و روانی مانند میزان هوش و قدرت حافظه و سلامت روانی ۴- نداشتن هدف واقعی و عینی و روشن از تحصیل ۵- عدم انگیزش درونی برای تحصیل و مطالعه ۶- نداشتن اعتماد به نفس کافی ۷- ضعف اراده در تصمیم‌گیری‌های تحصیلی و مطالعه و اجرای تصمیمات ۸- عدم برنامه ریزی دقیق از لحاظ زمان و میزان مطالعه روزانه ۹- نداشتن روش مطالعه مناسب برای دروس مختلف ۱۰- مهارت‌های مطالعه نادرست.

علل افت آموزش صحیح ادبیات در دو مقطع متوسطه اول

بسیاری از علل و مشکلات در دو مقطع تقریباً مشترک است و همگی معلمان ادبیات علل این مشکلات آموزشی را تایید میکنند.

۱- عدم تسلط کامل همکاران بر زبان فارسی و تلفظ نادرست واژه‌ها و افعال

- ۲- عدم استفاده از روش‌های نوین و متنوع آموزشی جهت پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان در درس فارسی
- ۳- عدم همکاری و نبودن امکانات در مدارس جهت کپی و تکثیر اوراق امتحانی برای برگزاری آزمون و ارزشیابی مکرر دانش‌آموزان.
- ۴- کم یا عدم وجود فعالیت‌هایی به زبان فارسی در شهرستان که موجب ایجاد اشتیاق و تشویق دانش‌آموزان جهت استفاده و یادگیری بهتر زبان فارسی شود.
- ۵- عدم استفاده از ابزار مناسب آموزش زبان فارسی در محیط خانواده
- ۶- عدم ارتقای سطح علمی همکاران و عدم به روز شدن اطلاعات آن‌ها.
- ۷- نداشتن آمادگی روحی و روانی لازم بعضی از همکاران و دانش‌آموزان در زمان تدریس و آموزش
- ۸- تمرین نکردن نکات دستوری در خانه توسط دانش‌آموزان.
- ۹- حواس پرتی دانش‌آموزان یا سر کلاس حضور نداشتن آن‌ها هنگام تدریس درس ادبیات.

عوامل مربوط به خانواده

- ۱- اختلاف خانوادگی و خانواده آشفته، طلاق فیزیکی یا روانی والدین، وجود نا مادری یا نا پدری و غیره
- ۲- اختلاف فرزندان با خانواده مانند لجاجتی با والدین و اعتراض به جو خانواده
- ۳- وابسته و متکی نمودن فرزندان به والدین در امور درسی و تکالیف منزل از دوران ابتدایی
- ۴- تحقیر، سرزنش و مقایسه نادرست فرزندان با همسالان موفق و در نتیجه پایین آوردن اعتماد به نفس و خودپنداری آنان
- ۵- تغییرات منفی در خانواده مانند ورشکستگی سیاسی و اقتصادی و اعتیاد و غیره
- ۶- تغییر در جهت ارتقای سریع و غیر مترقبه سطح اقتصادی یا اجتماعی خانواده و از خود باختگی و غافلگیر شدن فرزندان و انواع انحرافات.

عوامل مربوط به مدرسه

۱- گروه همسالان مانند مزاحمت و شوخی‌های نابجا در کلاس درس ۲- رفتارهای نامناسب عوامل اجرایی مدرسه مانند مدیر، معاونین، دبیران و مشاوران ۳- جو عمومی حاکم بر مدرسه از لحاظ درسی مانند سخت‌گیری بیش از حد دبیران در دادن نمره به خاطر بالا فرض کردن سطح علمی مدرسه یا همرنگ شدن دانش‌آموز با سایر دانش‌آموزان ضعیف با فرض اینکه همه دانش‌آموزان مدرسه ضعیف هستند.

عوامل مربوط به اجتماع

۱- دوستان ناباب ۲- استفاده نادرست از کلوپ‌های ورزشی، بدن‌سازی، بیلارد و ... ۳- استفاده نادرست از کافی‌نت‌ها و گیم‌نت‌ها گذراندن وقت زیاد در خیابان‌ها و خارج از منزل.

نقش انگیزش در پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان و یادگیری آنها در درس ادبیات

فارسی

وجود دقت و توجه از عوامل مهم در فراگیری مطالب درسی است و دقت و توجه کم سبب یادگیری ضعیف در دانش‌آموزان می‌گردد. بنابراین معلمان و مربیان برای افزایش سطح توجه و دقت دانش‌آموزان، با توسل به تدابیر و روش‌های مختلف، می‌توانند توجه دانش‌آموزان را به مطالب درسی جلب نمایند. درحقیقت معلم باید در کلاس درس، نقش یک محرک را بازی کند. معنی دار کردن مطالب، پیچیدگی و سهولت یا سختی و آسانی مطالب و گفته‌ها، رفتارهای معلم از قبیل نگاه کردن یکسان و همه را مخاطب قرار دادن، کیفیت نوشته‌های معلم بر روی تخته، همه به طور مستقیم توجه و دقت دانش‌آموزان را تحت تأثیر قرار می‌دهد. معلم با استفاده از تدابیر آموزشی می‌تواند بعد از ایجاد توجه و دقت در دانش‌آموزان آن را در سطح مطلوب حفظ نماید. از سوی دیگر کم یا زیاد بودن علاقه دانش‌آموزان نسبت به یادگیری و آموختن موضوع‌های مختلف درسی به تجارب آن‌ها در برخورد با این موضوع‌ها ارتباط دارد. تجارب یادگیری دانش‌آموزان در درس‌های مختلف وقتی به صورت موفقیت‌ها یا شکست‌های پی‌درپی باشد، سبب ایجاد تصوراتی

نسبت به توانایی‌ها در رابطه با یادگیری موضوع‌های مختلف می‌شود و حتی انگیزه آنها را در رابطه با موضوع‌های مشابه، تحت تأثیر قرار می‌دهد. اگر دانش‌آموز معتقد باشد که در گذشته، در یادگیری مطالب مشابه با مطالب جدید موفق بوده است با علاقمندی و دقت به مطالب جدید گوش فراداده و آن‌ها را می‌آموزد، اما اگر به این اعتقاد رسیده باشد که یادگیری مطالب جدید نیز مانند یادگیری مطالب مشابه در گذشته منجر به شکست خواهد شد، نسبت به یادگیری آن مطلب از خود علاقه نشان نخواهد داد. این انگیزه‌های مثبت و منفی ابتدا مشخص و محدود به موضوع‌های خاص در مدرسه هستند، اما با افزایش تجارب مثبت یا منفی، گسترش می‌یابند و تا آنجا پیش می‌روند که تمام دروس را فرا می‌گیرند. اگر تجارب دانش‌آموز از محیط مدرسه خصوصاً در سال‌های نخست تحصیلی حاکی از وجود شایستگی و لیاقت در مدرسه باشد، تجارب احساس موفقیت و افزایش اعتماد به نفس در سال‌های آتی نیز تکرار خواهد شد. چنین فردی قادر خواهد بود با تکیه بر این تجارب موفقیت‌آمیز در حین تحصیل آن را به زندگی واقعی خود تعمیم دهد و بدون تحمل سختی بر بحرانها، فشارها و استرس‌های شدید در زندگی غلبه کند. این احساس لیاقت و شایستگی که در مدرسه آموخته می‌شود، وی را قادر می‌سازد در حل مسائل از روش‌های واقع بینان‌های استفاده کند. از سوی دیگر، تجارب شکست و عدم شایستگی طی سالیان تحصیل در مدرسه در دانش‌آموزان سبب ایجاد علائمی از احساس حقارت و خودکم بینی و پریشانی می‌شود و بر ارتباطات آن‌ها در دنیای خارج از مدرسه نیز تأثیر می‌گذارد.

انتخاب راه‌حل‌های موقتی برای حل کردن مشکلات دانش‌آموزان در درس ادبیات

- ۱- تشکیل جلسات جبرانی برای رفع مشکلات مربوط به درس ادبیات و نکات دستوری
- ۲- گروه بندی کردن کلاس، و تاکید بر یاری کردن همدیگر.
- ۳- تمرکز در هنگام تدریس آموزگار.
- ۴- توجه بیشتر معلم به دانش‌آموزان.
- ۵- چک کردن مداوم دفتر مشق دانش‌آموزان برای پی بردن به مشکلات آنان.

اجرای راه حل‌های انتخابی

پس از جمع‌آوری راه‌حل‌های متفاوت از بین آن‌ها چندین راه حل مناسب را انتخاب کرده و به اجرا در آوردم.

۱- برنامه منظم

در اولین اقدام به این نتیجه رسیده بودم که دانش‌آموزان در خانه برنامه درسی منظمی ندارند و دچار سردرگمی می‌باشد، پس با کمک خود دانش‌آموزان یک برنامه درسی که در توانش باشد نوشتیم، برای اینکه دانش‌آموز بعد از رفتن به خانه بداند چه کارهایی را باید انجام دهد.

۲- اطلاعات بیشتری در مورد موضوع درس در اختیار دانش‌آموزان قرار دهید

اگر دوست دارید دانش‌آموزان نسبت به موضوع در حال تدریس علاقه‌ی بیشتری از خود نشان دهند، سعی کنید، موضوعات درسی را بیشتر بسط دهید. همیشه اطلاعات خود را مطابق با علم روز، به‌روزرسانی کنید و آخرین اخبار پیرامون موضوعات درسی را در اختیار دانش‌آموزان قرار دهید. برای مثال، اگر معلم ادبیات هستید هم می‌توانید یک مقاله‌ی علمی را که با موضوع درس ارتباط دارد سر کلاس برای شاگردان خود بخوانید یا خلاص‌های از یک مقاله را به دانش‌آموزان نشان دهید و سپس سؤالاتی در مورد مقاله و برخی از مطالب آن از دانش‌آموزان بپرسید و ببینید چقدر از مطلب را فهمیده‌اند. به دانش‌آموزان علاقه‌مند بگویید اگر دوست دارند یک نسخه از این مقاله را برای مطالعه‌ی بیشتر از شما دریافت کنند. ما دبیران باید توجه داشته باشیم که علاقه‌مند کردن دانش‌آموزان به درس و موضوعات درسی، مهم‌ترین وظیفه‌ی یک معلم خوب است. هدف معلم فقط فراهم کردن مطالب آموزشی و ارائه‌ی آن‌ها به دانش‌آموزان نیست.

۳- تکالیفی به دانش‌آموزان دهید که به رشد و تقویت حافظه و یادگیری سریع آن‌ها کمک کند

باید تکالیف و پروژه‌هایی که به دانش‌آموزان می‌دهیم، علاوه بر اینکه باعث رشد خلاقیت دانش‌آموزان می‌شود جنبه‌ی سرگرمی نیز داشته باشد. برای مثال، فعالیت فوق برنامه‌های برای کلاس ادبیات یا هر کلاس دیگری طراحی کنید، مثل مشاعره، تا دانش‌آموزان را بیشتر جذب شعر خواندن کند یا از دانش‌آموزان بخواهید یادداشتی در مورد نکات دستوری و ادبی بنویسند و برای تشویق آنها، یادداشت یا مقاله‌ی نوشته شده را چاپ کنید و در کتابخانه‌ی مدرسه یا محله در دسترس سایرین قرار دهید، استفاده از این روش و یا به کارگیری روش‌های متفاوت دیگر کاملاً به معلم بستگی دارد. ممکن است معلم این برنامه‌ها را در ساعت کلاس انجام دهد یا برای جلوگیری از تداخل موضوع پروژه با درس و کمبود وقت، زمان دیگری را به آن اختصاص دهد.

۴- شوخ طبع باشید

شاد و شوخ طبع بودن معلم در کلاس ادبیات موجب توجه بیشتر دانش‌آموزان به درس می‌شود. همیشه برای کلاس ادبیات فضای شادی در کلاس ایجاد کنید، با این کار دانش‌آموزان ارتباط بهتری با این درس برقرار می‌کنند. اگر رفتار معلم در کلاس درس خشک و جدی باشد، دانش‌آموزان نمی‌توانند ارتباط خوبی با معلم برقرار کنند، هرچه فضای کلاس شادتر باشد، انگیزه‌ی دانش‌آموزان برای یادگیری نیز بیشتر می‌شود. البته ایجاد تعادل در حفظ یک فضای شاد که از کنترل نیز خارج نشود، از مهارت‌های یک معلم خوب است.

۵- از دانش‌آموزان بخواهید درباره‌ی موضوع درس تحقیق کنند

هنگامی که یکی از مباحث ادبی یا نکات دستوری مبحث درس است برای اینکه دانش‌آموزان بهتر با آن مبحث آشنا شوند و یاد بگیرند از آنان بخواهید راجب آن موضوع تحقیق کنند، وقتی از دانش‌آموزان می‌خواهید که روی یک موضوع به صورت گروهی یا انفرادی کار کنند، دیدن انگیزه و شور و اشتیاق آن‌ها قابل وصف نیست. یک موضوع انتخاب کنید و به دانش‌آموزان

بگویید در مورد آن تحقیق و پژوهش کنند. این کار موجب افزایش انگیزه و هیجان در دانش‌آموزان می‌شود و تلاش می‌کنند تا بهترین کار را تحویل دهند. تلاش برای آماده کردن پروژه و ارائه‌ی آن در کلاس، اشتیاق یادگیری را در دانش‌آموزان افزایش می‌دهد و شاید بتوان این روش را یکی از بهترین روش‌ها در ترغیب دانش‌آموزان به یادگیری معرفی کرد. کار کردن گروهی دانش‌آموزان بر روی یک موضوع مشخص، موجب افزایش انگیزه‌ی یادگیری در بین دیگر شاگردان کلاس هم می‌شود. ایستادن معلم در سر کلاس و درس دادن بی‌وقفه بدون مشارکت دادن دانش‌آموزان در بحث، خستگی شاگردان را به دنبال دارد، ولی دادن فرصت به دانش‌آموزان برای ارائه‌ی تحقیق و پژوهش‌های خود سر کلاس باعث شادابی بیشتر فضای کلاس و درس می‌شود.

دلایل و مشکلات آموزشی درس ادبیات فارسی و دستور زبان فارسی در دوره متوسطه اول و خصوصاً در دوره متوسطه دوم که باعث دلزدگی دانش‌آموزان از این درس می‌شود:

۱- حجم زیاد کتاب ادبیات فارسی و نکات پیچیده و سخت دستور زبان فارسی و سختی مطالب آن موجب می‌شود هدف‌های آموزشی، تحت‌الشعاع به موقع تمام کردن کتاب قرار گیرد و معلم نتواند فراگیران را مورد سنجش و ارزیابی قرار دهد. برای حل این مشکل، دو راه وجود دارد: یکی این که ساعت تدریس ادبیات، افزایش یابد و دوم اینکه مطالب غیر ضروری و سخت نکات دستوری و ادبی از کتاب‌ها حذف شود.

۲- دشواری دیگر، کابردی نبودن آموزش‌ها در زندگی روزمره دانش‌آموزان است. حتی دبیران ادبیات نیز بعضی مطالبی را که در زبان فارسی آموزش می‌دهند، به کار نمی‌برند، کافی است نگاهی به مقاله‌ها و کتاب‌هایی که آنان تالیف کرده‌اند بیندازید. از طرف دیگر نه تنها در ویرایش متن کتابهایی مانند شیمی، فیزیک و... از شیوه ویرایش کتاب فارسی استفاده نمی‌شود، بلکه در خود کتاب‌های زبان و ادبیات فارسی نیز این شیوه رعایت نشده است.

۳- فراگیری املا و روخوانی آن قدر مهم است که اگر میزان سواد افراد را در این دو خلاصه کنیم، به مطلب گزافی نگفتیم. اما متأسفانه دوره‌ی متوسطه دوم، دوره تکامل ضعف دانش آموز در املا و روخوانی است. با اینکه یکی از اهداف کلی کتاب فارسی توانایی سریع و صحیح خواندن متون است، اما عملاً ابزاری برای رسیدن به این هدف نیست پیشنهاد میشود املا و روخوانی به عنوان یک درس مستقل برنامه آموزشی دوره متوسطه دوم گنجانده شود.

۴- دانش آموزان هنگام برخورد با شعر یا نثرهای سنتی، قادر به درک درست آنها نیستند پیشنهاد میشود بخشی از دستور زبان سنتی که به درک متون شعر و نثر کهن کمک میکند، مانند انواع «را»، انواع اضافه (تشبیهی و استعاری)، شکل فعل‌ها و... در کتاب‌های فارسی گنجانده شود.

۵- استفاده کتاب فارسی با محتوای یکسان در همه رشته‌های تحصیلی (نظری، فنی حرفه‌ای، کاردانش) درست نیست؛ برای شاخه‌های فنی حرفه‌ای و کاردانش، کتاب جداگانه با محتوای جداگان‌های تالیف شود نه خلاص‌های از دو کتاب فارسی و نوشتاری رشته علوم انسانی.

۶- یکی از مشکلات فعلی آموزش زبان و ادبیات فارسی این است که معلمان این درس و گاه برنامه‌ریزان آن به جای تکیه بر پرورش استعدادها و فکری و تقویت توانایی‌های ذهنی، بر یادگیری اطلاعات و محتویات کتاب‌های درسی توجه می‌کنند. در این حالت آنان روش ارتباط یک طرفه یا سخنرانی را بهترین روش می‌دانند. همین امر باعث شده که دانش آموزان ما هنوز در این درس به شیوه انفعالی برخورد کنند و در نتیجه درباره مقوله‌های مختلف زبان شناسی، نگارش، دستور، املا، مباحث ادبی و... کمتر تفکر و استدلال کرده و آموخته‌های آنها به محتوای کتاب‌ها و گفته‌های معلم محدود است.

راهکارهای حل برخی از مشکلات آموزشی درس ادبیات

۱- از آن جایی که فناوری و اطلاعات کلید توانمند سازی در توسعه جوامع به خصوص در بهبود سیستم آموزشی، آموزش و پرورش است استفاده از کلاس‌های هوشمند یکی از بهترین راه‌ها برای جذب بیشتر دانش آموزان است به خصوص برای کلاس‌های ادبیات که اگر محتوای درسی با

استفاده از کلاس هوشمند به صورت پاور پوینت توسط معلم ارائه شود دانش آموزان بهتر مطالب را درک خواهند کرد.

۲- یکی دیگر از راه حل های کمک به آموزش بهتر دانش آموزان مسئله خود ارزیابی معلم است. معلم میتواند شخصاً برنامه های ترتیب دهد که کارش ضبط شود و خودش بعداً یک ابزار مشاهده برای نقد عملکردش به کار برد. این روش بیشترین تغییر و پیشرفت را در عملکرد تدریس به وجود می آورد. این روش که خالی از هر گونه تهدید است معلمان را تشویق میکند تا با توجه به اینکه هیچ کس برای انتقاد از عملکرد ضعیف آنها حضور ندارد تدریس خود را بررسی کنند.

۳- استفاده از بهترین روش ها برای تدریس در درس ادبیات میتواند مواردی از مشکلات آموزشی را حل کند مثلاً معلم برای تدریس درس فارسی میتواند از ایفای نقش، قصه گویی و نمایش خلاق در دوره متوسطه اول استفاده کند از کتاب فارسی به خوبی می توان از نمایش و قصه گویی مناسب با سن نوجوانی استفاده کرد. برخی از دروس به گونه ای سازمان دهی شده اند که با هدایت معلم می توان مفاهیم مورد نظر را به صورت عینی و محسوس به نمایش گذاشت. این روش ها چنانچه با بحث و تبادل نظر و ارزشیابی در کلاس توأم شود، می توان عالی ترین اهداف موزش زبان و ادب فارسی را محقق کند. بخشی از این اهداف عبارتند از: ایجاد برقراری ارتباط انسانی و عاطفی، نظم بخشی به افکار و گفتار، پرورش قوه تفکر، استنتاج، رشد و شکوفایی خلاقیت و استعداد های زبانی و ادبی.

۴- به کارگیری مهارت های معلم خلاق در روند یادگیری فراگیرندگان قدم مؤثری است که می تواند در تدریس زبان و ادبیات فارسی تحول و دگرگونی ایجاد کند. در دنیای امروز که عصر دانایی نامیده می شود تعلیم و یادگیری باید به شکلی باشد که لذت تفکر را در فراگیرنده بیدار کند و او را به تفکر و خلاقیت وادارد. «تدریس درسهایی که به ادبیات مربوط میشوند، آن طور که امروز رایج است، عاری از شور و نشاط است، رغبت دانش آموزان را به درستی بر نمی انگیزد و به یاد دادن های موفقیت آمیز نمی انجامد. جای بسیاری از فعالیت های مفید و سودمند در زمینه ادبیات خالی است؛ فعالیت های شناخته شده های که می توانند برای بچه ها شور آفرین باشند و عشق و حالی به وجود آورند که آنها از خواندن و نوشتن لذت ببرند و با این لذت، از درس های دیگرشان نیز

استقبال کنند و موفقیت‌هایی که می‌توانند برسند. معلم ادبیات باید متون نظم و نثر را با صدایی گیرا و جذاب، رسا و دلنشین، در حالی که آهنگ صدایش همواره با توجه به قسمت‌های مختلف نظم و نثر تغییر کند، بخواند. ژان پل ساتر می‌گوید: خواندن «آفرینش هدایت شده است». (ساتر، ۱۳۵۶: ۲۹) از روش‌های مؤثر معلم خلاق در درس ادبیات این است که به فراگیرندگان یاد بدهند که هنگام خواندن متن یک درس به هدف‌های مختلف درس و مورد استفاده‌های مختلف اطلاعاتی که در آن درس وجود دارد، بیندیشند و به راه‌های که بتوانند اطلاعات خوانده شده را در زندگی شخصی و حرف‌های خود به کار ببندند فکر کنند و فقط به متن و معنی و مفهوم آن نیندیشند، بلکه از خود بپرسند که چگونه می‌توانیم از آنچه در کتاب نوشته شده است در زندگی آینده خود استفاده کنیم. آموزش نظم و نثر فارسی و تشکیل کلاس‌های ادبیات در فضاهای باز و طبیعت بر فرایند یادگیری تأثیر زیادی دارد.

۵- دانش‌آموزان را به شرکت در کلاس‌های خصوصی تشویق نکنید، چون دانش‌آموز در هنگام آموزش ادبیات در کلاس بی‌توجه خواهد بود چون امید به یادگیری مطالب را در کلاس دیگر دارد.

۶- آموزش ادبیات فارسی نیاز به رویکردهای جامع و فرا نظریه‌هایی دارد که از یک فلسفه شایسته ادبیات تشکیل شده باشد، یک فلسفه شایسته ادبیات باید خود ادبیات را به عنوان یک نظام از دیدگاه فعالیت‌های همکاری و ارتباط بین انسان‌ها و مسائل مربوط به ادبیات و تعامل اجتماعی ببیند.

۷- هنگامی که نکات دستوری و ادبی را داریم تدریس می‌کنیم باید توجه به پیش‌نیاز مطالبی که می‌خواهیم تدریس کنیم داشته باشیم و مطمئن باشیم که مطلبی را که می‌خواهیم در مورد نکات دستوری یا ادبی آموزش دهیم دانش‌آموزان پیش‌نیازهای آن مطلب را به خوبی می‌دانند یا خیر.

۸- برگزاری جشنواره کتاب سال برای آنکه از کتاب‌های آموزشی جدید از سوی دبیران و استادان دانشگاه و دیگر مولفان مجرب بهره‌مند شویم، باید آنان را به این عرصه مهم دعوت کنیم و از آنان یاری بطلبیم تا شاید با بهرهمندی از تجربه علمی و عملی آنان در تالیف کتاب‌های درسی تحولی درخور شأن آموزش و پرورش و به ویژه آموزش زبان گام برداریم.

نتیجه گیری

بهره گیری از الگوهای تدریس و طراحی آموزشی مناسب برای تدریس کتاب فارسی، به آموزش معلم و یادگیری دانش آموز انتظام میبخشد که حاصل آن تحقق اهداف کلی برنامه درسی و در نهایت تربیت انسانی شایسته برای زندگی اجتماعی است. اگر ما معلمان زبان و ادبیات فارسی با علاقه و پشتکار تدریس خود را هدفدار و منظم کنیم، بی شک تعداد بیشتری از دانش آموزان را به یادگیری این درس و مطالعه آثار ارزشمند ادبی و استفاده درست از مهارت های زبانی علاقه مند میسازیم. تا زمانی که همسو و هماهنگ با پیشرفت های علمی و جدید تعلیم و تربیت در زمینه روش های تدریس حرکت نکنیم و این باور را در خود تقویت نکنیم که آموزش زبان و ادبیات فارسی تابع اصول و قواعد خاصی است، مسلماً در آموزش مطلوب زبان و ادبیات فارسی و تحقق اهداف عالی آن، به جایی نخواهیم رسید. یک معلم ادبیات باید با دانش سازمان دهی شرایط و فعالیت های آموزشی به داخل کلاس برود، منظور آن است که معلم، اطلاعات و امکانات لازم را برای تدریس از قبل پیشبینی کند. سپس کلیه مواد را طوری کنار هم بچیند که کل تولید شده معنی دار و منسجم باشد.

منابع

- تاکی، مسعود و دیگران، (۱۳۸۵)، «ادبیات فارسی (۱) اول دبیرستان»، سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی، چاپ دهم.
- ثروت، منصور، (۱۳۷۵)، «سخن سردبیر»، ماهنامه ادبیات معاصر، سال اول شماره ۱.
- خمارلومیرهادی، (۱۳۶۲)، «جستجو در راه ها و روش های تربیت»، تهران، دفتر نشر چاپ آتلیه چاپ دوم.
- رهنمای خرمی، ذوالفقار، (۱۳۷۲)، «دو مشکل عمده در آموزش زبان و ادبیات»، مجله رشد آموزش ادب فارسی شماره ۳۳، سال هشتم تابستان ۱۳۷۲.
- سارتر، ژان پل، (۱۳۵۶)، «ادبیات چیست»، مترجمان، ابوالحسن نجفی، مصطفی رحیمی، چاپ پنجم.
- یاحقی، محمدجعفر، (۱۳۷۶)، جویبار لحظه ها، تهران: جامی، چاپ دهم.
- سیف، علی اکبر، (۱۳۹۲)، روانشناسی پرورشی نوین، تهران: دوران.

بررسی مشکلات آموزشی درس ادبیات فارسی و دستور زبان فارسی در دوره متوسطه اول
دوم و رسیدن به راهکارهای مناسب جهت رفع این مشکلات* دکتر محمدیاسین دادگانی،
علیرضا کمان‌باز

